

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

УДК 37.01

А. В. Шибя

Навчання та виховання конкурентоспроможного в сучасних умовах ринку праці перекладача вимагає докорінного перегляду всього процесу його професійної підготовки, спрямування його у русло формування професійної компетентності. Для цього потрібно створити технологію формування професійної компетентності майбутніх перекладачів. За допомогою порівняльного аналізу нами було виявлено подібність умов і цілей професійної діяльності перекладача та навчальної діяльності з використанням інтерактивних технологій, що доводить доцільність їх використання в навчальному процесі з метою формування професійної компетентності майбутніх перекладачів. Проте, для ефективного функціонування технології формування професійної компетентності майбутніх перекладачів засобами інтерактивних технологій необхідно визначити педагогічні умови її реалізації.

У сучасній педагогіці термін “умови” визначається як положення нормативного характеру, які орієнтовані на зміну педагогічної дійсності і, тим самим, на одержання нових педагогічних знань про неї, на розвиток цих знань [1]. У словнику-довіднику з професійної педагогіки А. Семенова та В. Стасюк розглядають педагогічні умови як обставини, від яких залежить і згідно з якими відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групи людей [2, с. 243]. Метою нашої статті є визначення й обґрунтування педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх перекладачів засобами інтерактивних технологій.

На основі вивчення сучасних підходів до вищої освіти, документів, які визначають і регламентують професійну підготовку майбутніх перекладачів, вивчення досвіду практикуючих перекладачів, виявлення специфіки формування професійної компетентності майбутніх перекладачів у вищих навчальних закладах, можливостей та особливостей використання інтерактивних технологій у цьому процесі нами було визначено комплекс педагогічних умов: застосування системно-діяльнісного підходу, опора на психологічні особливості і механізми, що сприяють формуванню професійної компетентності майбутніх перекладачів засобами інтерактивних технологій, максимальне наближення навчальної діяльності до умов професійної діяльності, виховання творчого підходу до вирішення навчальних та професійних завдань.

Системно-діяльнісний підхід поєднує в собі два значення “системний підхід” і “діяльнісний підхід”. Використання системного підходу, який розвивається в межах кібернетики, загальної теорії систем, системного аналізу та синергетики, на сьогодні є досить популярним у різноманітних галузях. Не є винятком і педагогіка.

Основу системного підходу в педагогіці складає постулат про те, що вивчення та вплив на педагогічні об’єкти слід здійснювати, ураховуючи той факт, що вони є системами, які мають у своїй структурі низку нелінійно взаємопов’язаних елементів, що, перебуваючи у взаємодії між собою, а також з навколишнім середовищем, утворюють цілісність. Звернення до системного підходу надає можливість виявити найбільш суттєві чинники і взаємозв’язки у педагогічній системі, розробляти методикау педагогічного дослідження з урахуванням цих чинників, виявляти недоліки й усувати їх. Педагогічній системі, як і будь-якій іншій, властиві певні якості.

Цілісність педагогічної системи виявляється у неможливості звести властивості всієї системи до властивостей її окремих елементів і навпаки. Отже, можна зробити висновок про те, що, готуючи майбутнього перекладача, потрібно навчати його не окремим предметам, які безсумнівно виявляються

корисними самі по собі, а зміцнюючи міжпредметні зв'язки та їх практичне спрямування, дати студенту можливість сформуванню цілісного уявлення про майбутню професійну діяльність. Інтерактивні технології навчання здатні значно полегшити це завдання, проте їх застосування водночас вимагає опанування значної кількості різномірних компетенцій: комунікативної, іншомовної, інформаційно-технічної, перекладацької, соціальної тощо.

Структурність педагогічної системи виявляється в тому, що її можна описати шляхом виявлення зв'язків та відношень між її елементами, а ієрархічність полягає в тому, що кожен її елемент виявляється як частиною іншої, більш широкої системи, так і сам є системою. Множинність описів педагогічної системи, яка також є однією із суттєвих якостей педагогічної системи, спричинена тим, що вона є складним ієрархічним утворенням, яке складається з багатьох підсистем та вимагає багатьох моделей для опису різних її аспектів. Зважаючи на вищезгадані якості, найбільш плідні результати для розвитку педагогічної науки дає використання принципів системного підходу у побудові і вивченні моделей педагогічної діяльності.

Моделюванням називається дослідження явищ, процесів чи систем за допомогою побудови та вивчення їх моделей, а також використання цих моделей для визначення й уточнення характеристик і раціоналізації способів побудови об'єктів, що конструюються. Отже, педагогічне моделювання є важливим етапом цілеспрямованої діяльності педагога-дослідника, оскільки, здійснюючи педагогічну діяльність за певним планом (моделлю), він має можливість оцінити результати своєї діяльності, порівняти наслідки всіх наступних кроків, вивіряючи їх не в реальності, а на моделі [3]. Будучи створеною з певною метою, педагогічна модель надає досліднику можливість зосередити свою увагу не на всьому об'єкті дослідження, а саме на тому, що його в цьому об'єкті цікавить. Тому створення моделі формування професійної компетентності майбутніх перекладачів засобами інтерактивних технологій виявилось невід'ємною й організуючою частиною нашого дослідження, що надало можливість подати процес формування професійної компетентності

майбутніх перекладачів засобами інтерактивних технологій цілісно, виявити його структуру, ієрархію, взаємозв'язки, взаємозалежності і взаємодію всередині системи та з навколишнім середовищем, описати необхідні явища, процеси і процедури.

Іншим цікавим з точки зору застосування у нашому дослідженні є класифікація та характеристики систем. Так згідно з однією з класифікацій системи розподіляються на відкриті і закриті. Закрита система є ізольованою від навколишнього середовища, джерело її функціонування знаходиться всередині неї. Традиційну систему освіти можна віднести до такого типу систем. В. В. Степанова зазначає, що в стабільні періоди суспільного розвитку така система, спрямована на підготовку вузького спеціаліста для роботи в стабільному секторі економіки виправдовує себе, однак під час науково-технічної революції такий підхід втрачає свою ефективність [4]. У постіндустріальному суспільстві з його величезним потоком нової інформації, швидкою зміною умов та подій потрібен фахівець, здатний постійно і грамотно вивіряти свою діяльність, приймати відповідальні рішення та коригувати недоліки. Такого фахівця можна підготувати лише в умовах відкритої освітньої системи, адже відкрита система постійно взаємодіє з навколишнім середовищем, джерело її існування лежить поза її межами.

Значний внесок у дослідження відкритих систем зробив математик Л. фон Берталанфі [5], який вказував на надзвичайну важливість обміну системи речовиною, енергією й інформацією з навколишнім середовищем і зазначав, що функціонування відкритої системи є не просто реакцією на зміну умов зовнішнього середовища, а утриманням старої чи встановленням нової рухливої внутрішньої рівноваги всередині неї. Стосовно професійної педагогіки це означає, що система вищої освіти повинна знаходитись у постійній взаємодії з іншими системами всередині держави та поза її межами: економічною, соціальною, політичною, правовою, охорони здоров'я та багатьма іншими, які і створюють середовище, у якому вона існує. Лише в результаті такої динамічної

взаємодії вона зможе виконувати свою прогностичну функцію та готувати фахівців не для вчорашнього дня, а для сьогоднішнього і майбутнього.

Застосування інтерактивних технологій навчання у процесі формування професійної компетентності майбутніх перекладачів надає можливість зробити систему їх підготовки більш відкритою, оскільки вимагає постійної активної взаємодії студента з викладачами та іншими студентами, передбачає користування різноманітними ресурсами системи Інтернет, банками даних, електронними й он-лайн словниками та перекладачами, обмін досвідом з іншими перекладачами з усього світу тощо.

В умовах інформаційного суспільства, коли із навколишнього середовища надходить величезний потік різнопланової, не завжди достовірної і належним чином структурованої інформації, підготовці майбутнього фахівця до роботи з нею потрібно приділяти значну увагу. Тому в процесі формування професійної компетентності майбутніх перекладачів значна увага приділяється нами розвитку дослідницької компетенції, що містить вміння розробити стратегію пошуку потрібної інформації, визначити її достовірність, здатність ефективно набувати додаткові лінгвістичні та спеціальні знання, необхідні для розуміння тексту оригіналу і створення тексту перекладу, наявність досвіду у використанні дослідницьких інструментів і, перш за все, мережі Інтернет.

Однак сучасні тенденції подання інформації все більше і більше тяжіють до інтерактивності. Раніше за умови низької пропускної можливості мережі (повільні канали зв'язку, малопотужні комп'ютери, незначна кількість користувачів) інформація в основному була подана в формі тексту. Однак з появою нових технологій є можливість подавати її у вигляді символів, що дало поштовх до використання відео, звуку, анімації, сюжету, зворотного зв'язку. Усе це надає можливість підвищити рівень взаємодії з користувачами до сприйняття процесів у реальному часі, забезпечити високу щільність та динамічність інформації, яскравість, здатність залишатись у пам'яті надовго, залучення до діяльності.

Застосування нових інформаційних технологій навчання, надаючи студенту практично безмежну свободу у виборі потрібної інформації і способах її одержання, водночас вимагає від нього значних зусиль інтелектуального, вольового й організаційного характеру, тобто особистої активності. Саме таке ставлення до навчання виховується в межах діяльнісного підходу.

Діяльнісний підхід у педагогіці розвинувся на основі положень теорії діяльності, яку, починаючи з 20-х років минулого сторіччя, розробляли такі радянські вчені як Б. Г. Ананьєв, Л. С. Виготський, О. М. Леонт'єв, В. М. Мясіщев, С. Л. Рубінштейн, Г. П. Щедровицький та ін. Основною ідеєю, навколо якої відбувався розвиток діяльнісного підходу, є постулат про єдність свідомості і діяльності, а також твердження, що діяльність є визначальним чинником у розвитку свідомості. Отже, за умови діяльнісного підходу лише в процесі діяльності відбувається розвиток особистості, кульмінацією якого стає рівень самоактуалізації.

Застосування діяльнісного підходу в процесі формування професійної компетентності майбутніх перекладачів надає змогу спрямувати студента до самостійності у навчанні, навчити ефективній організації своєї діяльності, ставити мету і домагатись її виконання, а також не лише здійснювати самостійний пошук, аналіз, синтез та оцінку нових знань, а й застосовувати їх для вирішення відповідних практичних завдань, оцінювати і коригувати результати своєї діяльності. Такий підхід виявляється найбільш сприятливим для використання в нашому дослідженні не лише тому, що він відповідає духу нашої епохи з її надзвичайно швидким темпом та активністю життя, але й тому, що його покладено в основу самих інтерактивних технологій навчання.

Використання ідей системного та діяльнісного підходів, яке втілює в собі системно-діяльнісний підхід, є основоположною умовою успішного застосування інтерактивних технологій у процесі формування професійної компетентності майбутніх перекладачів, оскільки, забезпечуючи філософське підґрунтя для всього дослідження, надає йому наукової обґрунтованості, цілісності, системності й є методологічною основою для розробки подальших

кроків. Оскільки формування професійної компетентності майбутніх перекладачів засобами інтерактивних технологій розглядається нами як цілеспрямована педагогічна діяльність, то обов'язковими до розгляду є такі її компоненти як цільовий, мотиваційно-ціннісний, операційно-діяльнісний і ресурсний.

Наступною педагогічною умовою є опора на психологічні особливості та механізми, що сприяють формуванню професійної компетентності майбутніх перекладачів засобами інтерактивних технологій, а саме, наявність у студента, майбутнього перекладача, внутрішньої позитивної мотивації професійної діяльності, цілеспрямованості, самостійності, асертивності, відповідальності за результати своєї діяльності.

Будь-яка діяльність спонукається певною потребою, однак для задоволення цієї потреби необхідно мати мотив. Поняття “мотив” охоплює цілу низку різноманітних психологічних явищ – задоволення, бажання, винагорода, страх, задум тощо, які визначають напрямок діяльності людини. Мотиви розподіляються на внутрішні і зовнішні. Зовнішніми мотиви називаються тоді, коли чинники, що їх викликають, знаходяться поза межами діяльності, на яку вони спрямовані; внутрішніми – коли спонукання до діяльності відбувається самим змістом та процесом діяльності. Кожна конкретна діяльність зазвичай виявляється полімотивованою, що означає наявність цілого комплексу мотивів, які, утворюючи певну ієрархію, її обумовлюють. Такий комплекс називають мотивацією, яка залежно від мотивів, що переважають у ній, може бути внутрішньою і зовнішньою. Формуючи професійну компетентність у майбутніх перекладачів, слід прагнути створення внутрішньої мотивації професійної діяльності, навчати їх отримувати задоволення від самого процесу перекладу, пишатиь отриманими результатами або принаймні виховувати зовнішню позитивну мотивацію, коли студент діє задля отримання винагороди – похвали, визнання, відмінної оцінки тощо.

Іншим психологічним механізмом, який сприяє формуванню професійної компетентності майбутніх перекладачів засобами інтерактивних технологій, є

цілеспрямованість. Діяльність людини складається з дій, що розподіляються на довільні та мимовільні. Останні відбуваються як результат неусвідомлених спонук, не будучи частиною певного плану, виявляються імпульсивними. Довільні дії залежать від волі людини, характеризуються усвідомленою метою, уявленням про дії, які забезпечують її виконання та порядок їх реалізації.

Однією з найбільш важливих характеристик волі виявляється цілеспрямованість, що можна визначити як психічний стан, у якому відбувається зосередження на найбільш значущих цілях, і всі дії людини спрямовані на активний пошук способів їх досягнення. Цілеспрямованість вимагає значних вольових зусиль для подолання труднощів, однак її вплив на успішність діяльності навряд чи можна переоцінити. Важливо чітко визначати мету та перспективи діяльності, розмитість мети призводить до зниження працездатності; керуватись принципом доступності – оптимальний рівень складності, що знаходиться біля верхньої межі можливості, стимулює зусилля для подолання труднощів; виокремлювати проміжні етапи і забезпечувати візуалізацію результатів їх виконання; урізноманітнювати форми та методи діяльності; розвивати відповідальність студента за розвиток і реалізацію своїх власних здібностей, за досягнуті результати; викликати ситуації доброзичливого суперництва; використовувати самопідкріплення.

В умовах інформаційного суспільства, яке засноване на швидко обновлюваних інформаційних технологіях та знаннях, вміння навчатись, іншими словами навчальна самостійність, названа основною метою освіти. За визначенням Г. А. Цукермана і А. Л. Венгера навчальна самостійність – це здатність людини виявляти: яких саме знань та вмінь їй не вистачає для вирішення певного завдання, знаходити ці знання й опановувати ці вміння [6, с. 7]. Таке трактування поняття “навчальна самостійність” передбачає не лише розвиток рефлексивних можливостей студента, а й здатність виходити за межі вже наявного досвіду. Студент, який вміє навчатись самостійно, зіткнувшись з новим типом завдань, здатний перетворювати відомі йому способи дій та шукати нові, використовуючи ресурси, уже набуті людською культурою. Такий

підхід до навчальної самостійності майбутніх перекладачів надає можливість плавного, безболісного переходу від навчальної до практичної перекладацької діяльності, оскільки способи вирішення навчальних завдань унаслідуються і в професійній діяльності. Що більше навчальні завдання наближено до тих, які доводиться вирішувати професійним перекладачам, то більш дієвою виявляється самостійність. Навчальна самостійність є однією з найважливіших умов формування професійної компетентності майбутнього перекладача, оскільки в процесі своєї професійної діяльності перекладач постійно вирішує все нові і нові завдання, вони не відрізняються однотипністю та постійно вимагають нових знань, навіть якщо переклад здійснюється в одній і тій же галузі.

Навчальна самостійність майбутнього перекладача передбачає не лише здатність вирішувати завдання без сторонньої допомоги, а й вміння шукати та отримувати її за власною ініціативою, а також здатність критично оцінювати якість допомоги, яка пропонується тим чи іншим джерелом (викладачем, студентом, книгою, електронними інформаційними ресурсами тощо), що виявляється важливим у використанні інформаційних та інтерактивних технологій у процесі їх професійної підготовки.

Іншим важливим психологічним механізмом, необхідним для формування професійної компетентності засобами інтерактивних технологій, є асертивність. Це поняття з'явилося у науковій психологічній літературі нещодавно, але воно вже встигло привернути увагу дослідників, як психологів, так і педагогів. Цей термін походить від англійського слова “assert” – стверджувати або “assertive” – напористий, самовпевнений. Проте, у науковій літературі, на нашу думку, він набув значення, яке поєднує в собі три вже знайомих нам поняття – упевненість, толерантність та відповідальність. Цей механізм надає можливість сучасному перекладачеві досягати значних результатів у своїй професійній діяльності, адже сучасний ринок перекладацьких послуг характеризується жорсткою конкурентною боротьбою і вимагає від перекладача не лише бездоганного володіння знаннями,

необхідними у процесі перекладу, а й вміння ефективно позиціонувати себе в професійному оточенні.

Беручи за основу дихотомію “агресивність – покірність”, асертивну поведінку можна описати як поведінку впевненої в собі людини, яка поважає потреби і права інших, за умови, що й інші поважають її права. Асертивна поведінка відрізняється ясністю, прямою, справжньою щирістю. Людина, яка поводить себе асертивно, здатна чітко і зрозуміло сформулювати суть справи, якою вона бачить ситуацію, що про неї думає та як її переживає. Вона відрізняється позитивним ставленням до інших людей, уміє слухати інших людей і йти на компроміс, здатна змінити свою точку зору під впливом аргументів. Вважаючи інших людей порядними, асертивна людина не соромиться попросити про послугу. Зі свого боку, вона також готова допомогти. Людина, яка поводить себе асертивно, створює навколо себе приємну атмосферу, нічого не навіюючи собі задалегідь. Вона вміє розпізнати маніпуляцію та захистити себе від неї. Асертивність передбачає, що людина повинна вирішувати сама за себе і нести відповідальність за наслідки своїх рішень [7]. Проте, лише деякі студенти – майбутні перекладачі опанували асертивну поведінку повною мірою.

Ф. Девіс пояснює невпевненість у собі наявністю певних перманентних страхів [8]: страх опинитися в ізоляції, остракізму, страх втратити індивідуальність, бути пригніченим іншими, страх втратити контроль, страх здатись некомпетентним. Викладачеві слід приділити значну увагу подоланню цих страхів у студентів майбутніх перекладачів, адже ця якість є надзвичайно важливою не лише в процесі навчання, а й в їх подальшій перекладацькій діяльності. Доцільне використання інтерактивних технологій навчання, особливо тих, що передбачають роботу в групах, публічні виступи значною мірою сприяють вихованню впевненості.

Третьою важливою умовою формування професійної компетентності майбутнього перекладача засобами інтерактивних технологій є максимальне наближення навчальної діяльності до умов професійної перекладацької

діяльності. Підґрунтям для цієї умови є концепція знаково-контекстного навчання, розроблена А. О. Вербіцким [9], яка в свою чергу має в основі діяльнісний підхід.

Контекстне навчання допомагає майбутньому перекладачеві вже під час навчання у вищому навчальному закладі відчутти професійну атмосферу, поринути у вирішення проблемних завдань, а не академічних, далеких від професійного спрямування завдань, що наповнює діяльність студента особистісним змістом. Іншою позитивною стороною контекстного навчання є виховання необхідних особистісних рис, коригування недоліків особистісного розвитку не в процесі виховних бесід чи вмовляння, а в результаті необхідності, яку студент відчуває в процесі реальної праці. Отже, контекстне навчання є найбільш оптимальним шляхом формування професійної компетентності майбутнього перекладача, а інтерактивні технології навчання, що визнаються провідними у цій концепції – найбільш доцільним засобом досягнення цієї мети.

Усе це веде до виховання творчого підходу до професійної діяльності, який є важливою характеристикою сучасного перекладача. Адже опанування майбутніми фахівцями методології творчого перетворення світу визнано одним з основних завдань сучасної освіти. За таких умов у нього з'являється можливість підійти до вирішення навчальних і професійних завдань нешаблонно, з'являється мотивація творчості, напрацьовується досвід та алгоритми вирішення нестандартних ситуацій.

Виховання у майбутнього перекладача творчого підходу до професійної діяльності є, на нашу думку, кульмінаційною умовою формування професійної компетентності перекладача, оскільки сама ідея компетентнісного підходу до підготовки фахівців ґрунтується на думці, що для якісного виконання професійних обов'язків самих лише знань, умінь і навичок, здобутих у процесі навчання у вищому навчальному закладі, недостатньо; потрібно вміти застосовувати їх у постійно оновлюваних ситуаціях професійної діяльності, тобто перебувати в постійному творчому пошуку. І хоча багатьма поколіннями

перекладачів було напрацьовано значний досвід у вирішенні типових професійних перекладацьких завдань, вироблено численні алгоритми подолання труднощів, широке коло проблем не може бути вирішено лише за допомогою вже відомих способів, та й не всі ці способи є знайомими кожному конкретному перекладачеві, оскільки у кожного з них свій власний досвід. У зв'язку з цим Л. С. Виготський зауважує, що "...найвищі вияви творчості доступні лише небагатьом обраним геніям людства, але в повсякденному житті творчість – це необхідна умова існування" [10, с. 128].

Вивчення суті поняття "творчість" виявило, що це цілеспрямована теоретична і практична діяльність людини, яка відрізняється новизною, оригінальністю, нестандартністю в соціальному, груповому та індивідуальному плані. Основними ознаками творчості у професійній діяльності є об'єктивна обумовленість творчого процесу, єдність мотиваційних, емоційно-вольових, інтелектуальних, фізичних і практичних компонентів творчої професійної діяльності, обумовленість професійної творчості проблемною ситуацією, використання нестандартних, оригінальних, оптимальних, раціональних прийомів і засобів, зосередженість суб'єкта на пошуку нового способу вирішення творчих спеціальних завдань та їх реалізація у професійній діяльності [11, с. 139].

Творчий підхід до професійної діяльності ми розуміємо як поведінку перекладача, у якій акти творчості чи навіть спроби їх здійснити відбуваються як тільки з'являється необхідність і можливість їх здійснення. Оскільки пряме навчання творчості є неможливим, то виховання творчого підходу до професійної діяльності вимагає створення відповідних умов, які стимулюють творчу діяльність. Найбільш важливими серед них С. Д. Пінчук вважає: впевненість у своїх силах, прагнення самостійності у виборі цілей, завдань та шляхів їх вирішення, створення позитивних емоцій (радість, подив, переживання успіху тощо), що стимулюють процес творчості, формування критичного мислення і чутливості до протиріч, схильність до фантазування та

розвитку уяви, використання методів навчання, які стимулюють установку на самостійне відкриття нового знання [12].

Отже, до комплексу педагогічних умов застосування інтерактивних технологій у процесі формування професійної компетентності майбутніх перекладачів у вищому навчальному закладі ми відносимо такі: застосування системно-діяльнісного підходу, опора на психологічні особливості і механізми, що сприяють формуванню професійної компетентності майбутніх перекладачів засобами інтерактивних технологій, максимальне наближення навчальної діяльності до умов професійної діяльності, виховання творчого підходу до вирішення навчальних та професійних завдань.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у висвітленні експериментального дослідження порушених у статті питань.

Список використаної літератури

1. Коршунова, Л. Н. Единство и различие значений терминов “условие” и “средство” в педагогике / Л. Н. Коршунова // Новые исследования в педагогической науке. – 1991. – № 1. – С. 6–11.

2. Словник-довідник з професійної педагогіки / ред.-упоряд. А. В. Семенова. – Одеса : Пальміра, 2006. – 272 с.

3. Бондарев, В. Концепции современного естествознания [Электронный ресурс] / В. Бондарев. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Science/bond/04.php.

4. Степанова, В. В. Проблемы вхождения в системно деятельностный подход [Электронный ресурс] / В. В. Степанова. – Режим доступа : http://rostok54.ru/index/o_talantlivykh_i_odarenykh_detjakh/0-16.

5. Берталанфи, Л. фон. История и статус общей теории систем / Л. фон Берталанфи // Системные исследования. Методологические проблемы. Ежегодник. – М. : Наука, 1973. – С. 20–37.

6. Цукерман, Г. А. Развитие учебной самостоятельности / Г. А. Цукерман, А. Л. Венгер. – М. : ОИРО, 2010. – 432 с.

7. Львов, В. М. К проблеме оценки и формирования ассертивности личности [Электронный ресурс] / В. М. Львов, А. В. Ильина, Н. Л. Шлыкова // Медицинская

психология – Режим доступа : http://ledleds.ru/?K_PROBLEME_OCENKI_I_FORMIROVANIYa_ASSERTIVNOSTI_LICHNOSTI.

8. Девис, Ф. Полная уверенность в себе. Исчерпывающее руководство на пути достижения личного успеха и уверенности в себе / Ф. Девис. – Минск, 1996. – 350 с.

9. Вербицкий, А. А. Контекстное обучение в новой образовательной парадигме [Электронный ресурс] / А. А. Вербицкий // Формирование современной образовательной среды в условиях реализации нового поколения стандартов среднего профессионального образования : материалы VII всероссийской научно-практической конференции, (Воронеж, 13–14 марта 2003 г.) – Режим доступа : <http://siv.su/L10.htm>.

10. Выготский, Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1987. – 344 с.

11. Психология и педагогика : учебное пособие / под ред. К. А. Абульхановой, Н. В. Васиной, Л. Г. Лаптева, В. А. Сластенина. – М. : Совершенство, 1998. – 320 с.

12. Пинчук, С. Д. Использование педагогических технологий как фактор развития творческих способностей студентов при изучении курса “політологія” / С. Д. Пинчук // Педагогика, психология и философия проблем образования : материалы межвузовских научно-методических конференций. – Владивосток : Издательство ДВГТУ, 2004. – С. 44–49.

Рецензент: кандидат філологічних наук Панаськов А. В.